

EINDRAPPORT

Onroerenderfgoedrichtplan
Mergelgroeven Riemst

AUKJE DE HAAN

INHOUD

ONROERENDERFGOEDRICHTPLAN MERGELGROEVEN RIEMST..... 3
1 HET BELEIDSKADER 4
1.1 HET ONROERENDERFGOEDRICHTPLAN EN EUROPESE CONVENTIES 5
2 HET PROCESVERLOOP 7
2.1 DE AGENDERINGSFASE..... 7
2.2 DE INITIATIE- EN VERKENNINGSFASE EN DE PLANNINGSFASE 8
2.3 ONDERZOEKFASE..... 11
2.3.1 INVENTARISATIE EN WAARDERING VAN DE MERGELGROEVE ‘GROTE BERG’ TE ZUSSEN 11
2.3.2 OVERZICHT BESCHERMINGEN MERGELGROEVEN IN RIEMST 13
2.3.3 RAADPLEGING BEVOLKING 13
2.4 DE PLANUITWERKINGSFASE..... 14

ONROERENDERFGOEDRICHTPLAN MERGELGROEVEN RIEMST

Hoe het onroerenderfgoedrichtplan voor de Mergelgroeven in Riemst tot stand kwam lees je in dit rapport. Het geeft daarnaast het beleidskader van het onroerenderfgoedrichtplan weer.

In de loop van het project kwamen verschillende documenten tot stand. Deze vind je als bijlage bij dit eindrapport:

1. Projectnota:
  - De projectnota geeft een projectbeschrijving waaronder de doelstelling, gewenste resultaten, de scope, de haalbaarheid en het projectplan. Daarnaast bevat het een actorenanalyse als voorbereiding op de communicatie en participatie.
2. Intentieverklaring
  - De intentieverklaring is een overeenkomst tussen de gemeente Riemst en het agentschap Onroerend Erfgoed en legt het gezamenlijke doel en enkele afspraken vast.
3. Communicatie en participatieplan
  - Het communicatieplan geeft een chronologisch overzicht van alle communicatieacties die worden gepland bij de verschillende doelgroepen.
  - Het participatieplan geeft een overzicht van hoe de samenwerking met de belanghebbenden en participatie doorheen het proces wordt opgezet en welke participatie-instrumenten wanneer (in welke fase) worden ingezet.
4. Communicatielogboek
  - Het logboek geeft een overzicht van de informatie die doorheen het proces tussen de projectpartners werd uitgewisseld.
5. Onderzoeksrapport “Inventarisatie en waardering van de mergelgroeve ‘Grote Berg’ te Zussen”.
  - Het onderzoeksrapport zorgt voor wetenschappelijke onderbouwing van de visie in het onroerenderfgoedrichtplan.
6. Overzicht beschermingen mergelgroeven in Riemst
  - Dit rapport geeft een overzicht van de erfgoed- en natuurbeschermingen die gelden voor de mergelgroeven in Riemst.
7. Verslag raadpleging bevolking
  - Dit verslag bevat de belangrijkste resultaten van de raadpleging van de bevolking. De raadpleging leverde belangrijke input voor de visie.
8. Afbakening van het onroerenderfgoedrichtplan voor de Mergelgroeven in Riemst

1 HET BELEIDSKADER

Het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 introduceerde het onroerenderfgoedrichtplan als een nieuw instrument voor een strategisch en tegelijk uitvoeringsgericht onroerenderfgoedbeleid. Het onroerenderfgoedrichtplan formuleert een langetermijnvisie op een bepaald thema of voor een bepaald gebied. Een actieprogramma zorgt voor de uitvoer van de visie.

Het onroerenderfgoedrichtplan geeft een alternatief ten opzichte van de ‘bekende’ instrumenten van onroerend erfgoed (beschermen of vaststellen van inventarisitems). Hierin staan centraal:

- **Brede inhoudelijke scope:** onroerenderfgoedrichtplannen kunnen worden opgemaakt voor alle soorten onroerend erfgoed (landschappelijk, bouwkundig, archeologisch of een combinatie van de drie) en zowel voor gebieden als thema’s (vb. kapellen, onverharde wegen, ...; onroerenderfgoeddecreet art. 7.1.1). Het projectgebied kan ook grotere gehelen beslaan (vb. een grote regio, stedelijke landschappen, ...).
- **Samenwerking:** door de samenwerking met andere sectoren streven we naar transversaal erfgoedbeleid. Dit gebeurt bijvoorbeeld door intensief interbestuurlijk en sectoroverschrijdend overleg (memorie van toelichting art. 7.1.2);
- **Participatie:** alle belanghebbenden krijgen inspraak in het onroerenderfgoedrichtplan. In het bijzonder de direct belanghebbenden zoals de eigenaren, de lokale bevolking, erfgoedgemeenschappen, etc. (memorie van toelichting art. 7.1.1 en 7.1.2);
- **Visie:** De klemtoon ligt op visievorming voor de toekomstige ontwikkeling van de betrokken onroerende goederen en de formulering van duidelijke beheers- en ontwikkelingsgerichte doelstellingen. Deze visie wordt geschreven vanuit de erfgoedwaarden (onroerenderfgoeddecreet art. 7.1.2);
- **Uitvoering:** Het onroerenderfgoedrichtplan is uitvoeringgericht. In het actieprogramma staan concrete acties en maatregelen voor de uitvoer van de visie. Hierbij kunnen ook niet-sectoreigen instrumenten ingezet worden (vb. instrumentenkoffer VLM, instrumentarium Natuur en Bos, ruimtelijke ordening, ...) (onroerenderfgoeddecreet art. 7.1.5);
- **Sectoraal voorstel:** Een onroerenderfgoedrichtplan kan een sectorale input vormen voor ruimtelijke uitvoeringsplannen (bestemmingsplannen) en inrichtingsplannen (onroerenderfgoeddecreet art. 7.4.1).
- **Flexibel:** Het onroerenderfgoedrichtplan kan altijd geheel of gedeeltelijk worden herzien (onroerenderfgoeddecreet art. 7.1.3).
- **Goedkeuring:** Het onroerenderfgoedrichtplan wordt goedgekeurd door de minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed. Het engagement van de partners voor de uitvoer van de acties in het actieprogramma worden op het niveau van de betrokken partners afgesloten.

Het agentschap Onroerend Erfgoed maakte dit onroerenderfgoedrichtplan samen met verschillende overheidspartners en lokale actoren. De erfgoedwaarden vormden initieel het uitgangspunt maar al snel werd de scope verder open getrokken.

Het richtplan wil een bijdrage leveren aan een duurzame ontwikkeling (behoud, beheer, ...) van de mergelgroeven in Riemst. Erfgoedwaarden vormden hiervoor het uitgangspunt, maar ze maken deel

uit van een complexere brede problematiek. Om tot duurzame en gedragen oplossingen te komen, is een bredere scope genomen en zijn verschillende andere actoren intensief betrokken.

1.1 HET ONROENDERFGOEDRICHTPLAN EN EUROPESE CONVENTIES

In het onroenderfgoedrichtplan staan samenwerking en participatie met verschillende actoren en de lokale bevolking centraal. Dit volgt de algemene tendens in het landschapsbeleid en in de erfgoedzorg. Op deze manier wordt een geïntegreerde benadering van het onroerend erfgoed gegarandeerd.

De Europese Landschapsconventie (ELC, of Verdrag van Firenze) behandelt het thema landschap voor de eerste keer integraal (goedkeuring 20 oktober 2000, van kracht in België vanaf 2005). De aanleiding voor dit verdrag was de vaststelling dat vele oude Europese cultuurlandschappen onder druk staan door ontvolking en/of veranderingen in de landbouw. De conventie definieert het begrip landschap als volgt: *“landschap is een gebied zoals dat door mensen wordt waargenomen en waarvan het karakter bepaald wordt door natuurlijke en/of menselijke factoren en de interactie daartussen.”*

Twee elementen in deze definitie zijn belangrijk: het waarnemen door de mens speelt een voorname rol en het landschap is geen statisch gegeven, maar een dynamisch proces.

De belangrijkste uitgangspunten van de ELC kun je zo samenvatten:

- **Landschap is een mensenrecht.** Het landschap is van iedereen en iedereen heeft het recht om mee de ontwikkeling van zijn/haar landschap te bepalen.
- **Algemene landschapszorg is belangrijk.** Elk landschap is de moeite waard om voor te zorgen. We moeten niet enkel zorg dragen voor de meest gave landschappen maar ook voor de alledaagse landschappen en zelfs voor de kwalitatief minderwaardige landschappen zoals bv. industrielandshappen, brownfields, ...
- **Regionale diversiteit is een belangrijke waarde van Europese landschappen.** Het gaat zowel om fysieke als culturele diversiteit (wisselwerking natuur/cultuur). Elk land/regio heeft zijn eigen identiteit en deze moeten we koesteren.
- **We moeten inzetten op de publieke bewustwording van de waarden van het landschap.** Dit zorgt ook voor meer betrokkenheid van mensen bij het landschap. De overheid moet dit bevorderen door het voeren van een systematisch landschapsbeleid.

De Faroconventie van de Raad van Europa gaat over de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving en kwam tot stand op 27 oktober 2005. Vlaanderen neemt de principes hiervan ter harte en past ze toe in het erfgoedbeleid en de regelgeving. In de conventie staan enkele doelstellingen centraal:

- De mens en menselijke waarden staan centraal in plaats van het object;
- Bijdragen tot een duurzame samenleving en levenskwaliteit van mensen;
- Maatschappij betrekken, zowel bij beheer en behoud als bij definiëren van wat erfgoed is;
- Gaat uit van de verbindende rol van erfgoed.

De Faro-conventie introduceert het begrip erfgoedgemeenschap. Dit is een groep mensen die waarde hechten aan een bepaald soort erfgoed en ijvert voor het behoud hiervan. Het betrekken van erfgoedgemeenschappen maakt onderdeel uit van het onroerenderfgoedrichtplan. In Riemst is de erfgoedgemeenschap van de berglopers actief betrokken in het project.

In de twee conventies staan maatschappelijke relevantie van het erfgoedthema en participatie met alle belanghebbenden centraal. Dit is in het onroerenderfgoedrichtplan ook zo opgenomen. Het doel van deze participatie is meervoudig:

- **Het landschap en de omgeving is van iedereen:** Iedereen heeft het recht om mee te denken/werken aan zijn of haar landschap/omgeving;
- **Kwaliteitsverbetering:** door kennis en zienswijzen van verschillende partijen samen te leggen kunnen we de probleemstelling beter in kaart brengen en hier een kwalitatief beter antwoord op geven;
- **Draagvlakvorming:** door iedereen op transparante wijze te betrekken bij het besluitvormingsproces kunnen we tot een gedragen beleid komen, waarbij iedereen achter dezelfde visie staat;
- **Efficiëntie:** Door met alle beleidsdomeinen samen te werken aan een gemeenschappelijke visie over een bepaald thema, creëren we meer duidelijkheid en rechtszekerheid voor de burgers. We proberen zo te vermijden dat verschillende administraties van dezelfde overheid tegengestelde adviezen geven of conflicterende maatregelen nemen.

In het onroerenderfgoedrichtplan voor de mergelgroeven in Riemst zijn de principes van de conventies toegepast in de praktijk.

2 HET PROCESVERLOOP

Dit hoofdstuk beschrijft hoe we het onroerenderfgoedrichtplan voor de mergelgroeven in Riemst hebben voorbereid. We volgden de “Methodologie voor de opmaak van een onroerenderfgoedrichtplan” (augustus 2016). Deze bespreekt de verschillende fasen van de opmaak van een OERP: de agenderingsfase, de initiatie- en verkenningsfase, de planningsfase, de onderzoeksfase, de planuitwerkingsfase, de goedkeuringsfase en de evaluatiefase.

2.1 DE AGENDERINGSFASE

Aanleiding van het onroerenderfgoedrichtplan voor de mergelgroeven in Riemst is de instabiele ondergrond en de hieraan verbonden risico's. De stabiliteitsproblemen maken het beheer van de beschermde monumenten die gelegen zijn op de groeven praktisch onmogelijk. Voor het beheer van deze monumenten waren ernstige conflicten. Om een vergunning te krijgen voor de renovatie van het gebouw moest de ondergrond eerst gestabiliseerd worden. De hoge kostprijs van de stabilisatiewerken maakte het voor de eigenaars van de monumenten feitelijk onmogelijk om aan de onderhouds- en instandhoudingsplicht te voldoen. Het gemeentebestuur van Riemst en Zolad+, tegenwoordig IOED Oost-Haspengouw & Voeren, hadden deze problematiek al meermaals bij de minister en het agentschap aangekaart.

Naar aanleiding van de problemen rond een beschermd hoeve in Zussen drong de minister van Onroerend Erfgoed er in april 2014 (K36-U-13-3026) op aan dat het agentschap samen met de afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen (ALBON) van het toenmalige departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE, nu geïntegreerd in het departement Omgeving) een structurele oplossing zou zoeken voor deze mergelgroevenproblematiek. Op het overleg van 24 september 2014) zagen zowel het agentschap als ALBON mogelijkheden om voor het gebied een onroerenderfgoedrichtplan op te maken.

In 2015 selecteerde de minister deze problematiek dan ook als pilootproject voor de opmaak van een onroerenderfgoedrichtplan. In de beleidsnota 2014-2019 werd in algemene zin gesproken over de richtplannen. In de daaropvolgende beleidsbrieven werden de twee pilootprojecten telkens bij naam genoemd. De bedoeling van de twee pilootprojecten was om het instrument te verkennen.

Het onroerenderfgoedrichtplan voor Riemst bood mooie kansen om een duurzame oplossing te zoeken. Er waren van in het begin ook enkele onzekerheden en knelpunten: de complexe problematiek, de mogelijk hoge kostprijs en het politiek draagvlak dat nodig is om te komen tot duurzame oplossingen.

Door verkennend overleg tussen de gemeente Riemst, het agentschap Onroerend Erfgoed en IOED Oost is de scope van het project bij aanvang van het project verruimd. De stabiliteitsproblemen bedreigen niet alleen woningen met erfgoedwaarde, maar ook de andere woningen gelegen op groeven. De mergelgroeven zelf vertegenwoordigen bovendien een belangrijke erfgoed- en natuurwaarde die door stabiliteitsproblemen en stabilisatiewerken bedreigd wordt. Op verschillende plaatsen onder woonzones zijn de groeves instabiel en is het verkrijgen van omgevingsvergunningen moeilijk, zo niet onmogelijk. Dit tast de leefbaarheid van de dorpen aan. Het

onroerenderfgoedrichtplan voor de mergelgroeven is opgestart omdat er nood was aan een geïntegreerde visie voor de ondergrondse mergelgroeven. De instortingsproblematiek van de groeves heeft potentieel risico voor de algemene veiligheid en bedreigt de aanwezige (monumentale) gebouwen, het ondergrondse erfgoed en de natuurwaarden. De mergelgroeven hebben namelijk een hoge erfgoedwaarde omdat het ondergrondse landschap, voornamelijk ontstaan vanaf de 16de eeuw, hier bijzonder goed bewaard is. Er is een hoge concentratie aan erfgoedelementen zoals ontginningssporen, teksten en tekeningen, sporen van secundair gebruikt, etc. Daarnaast hebben de groeven een grote natuurwaarde. De groeven vormen een unieke overwinteringshabitat voor verschillende vleermuissoorten. Het verdwijnen van delen van de groeve, betekent ook het verdwijnen van een deel van het vleermuishabitat.

Tot nu toe werden opvullingen als oplossing voorgesteld, maar deze zijn zeer kostelijk en vormen een bedreiging voor het ondergrondse erfgoed en natuur. Bovendien bieden de opvullingen niet altijd een garantie voor langdurige stabiliteit.

2.2 DE INITIATIE- EN VERKENNINGSFASE EN DE PLANNINGSFASE

De initiatie- en verkenningsfase en de planningsfase voor dit project liepen in de praktijk samen. Het resultaat van deze fases is de projectnota (zie bijlage 1). Deze projectnota werd opgemaakt door het agentschap Onroerend Erfgoed in overleg met de gemeente Riemst en IOED Oost. Hij schetst de context en geeft een projectbeschrijving met het doel, gewenste resultaten, de scope, haalbaarheid en het projectplan. Daarnaast vind je hierin een overzicht van alle mogelijke actoren die een rol spelen in het proces. Van deze actoren werd in kaart gebracht wat hun rol precies was, welke standpunten ze innemen, welke instrumenten ze tot hun beschikking hebben, en de manier waarop ze betrokken kunnen worden. De actoren bestaan uit volgende groepen:

- De overheden, die meestal beslissingsbevoegdheid hebben in het project.
- De eigenaars van de groeves en van de woningen/gronden die erop gelegen zijn.
- De andere belanghebbenden die een bijzondere rol kunnen spelen, of die bijzonder veel belang hebben bij het slagen van het project. Dit is met name de erfgoedgemeenschap rond de mergelgroeven: de berglopers en groeve-experts die de groeves al jarenlang bestuderen en veel weten van de geschiedenis en erfgoed van de groeves. Tot deze groep horen ook andere verenigingen en belanghebbenden uit binnen- en buitenland.

De belangrijkste actoren voor het project werden samengebracht in de stuurgroep die het project en het proces nauw opvolgen: de gemeente Riemst, IOED Oost, het agentschap Onroerend Erfgoed en het agentschap Natuur en Bos. Vanaf 23/03/2016 kwam deze groep regelmatig samen.

De stuurgroep is samengesteld uit: Aukje de Haan (projectleider, agentschap Onroerend Erfgoed), Marc De Bie (agentschap Onroerend Erfgoed) Tim Vanderbeken (IOED Oost), Veerle Vansant (IOED Oost), Mike Lahaye (gemeente Riemst, coördinator groeven en veiligheid), Mathieu Eycken (gemeente Riemst, schepen voor Monumenten, Landschappen en Archeologie), Rob Schoufs (gemeente Riemst, diensthoofd ruimtelijke ordening). Vanaf eind 2016 is er contact met het agentschap Natuur en Bos over dit project. Zij zijn ook vragende partij voor een langetermijnvisie voor de groeven. Wim Deblier (agentschap Natuur en Bos) werd daarom later toegevoegd aan de stuurgroep.

Een intentieverklaring legde de doelstelling voor het project vast: Een betaalbare, gedragen en uitvoerbare visie ontwikkelen op de (stabiliteitsproblematiek van de) mergelgroeves met optimaal behoud van het aanwezige boven- en ondergrondse erfgoed en (maximaal) rekening houdend met de (openbare) veiligheid. Het agentschap Onroerend Erfgoed en de gemeente Riemst ondertekenden deze intentieverklaring in december 2016 (zie bijlage 2).

Een communicatie en participatieplan lieten toe om bij aanvang van het project al een inschatting te kunnen maken van de manier en momenten waarop de verschillende actoren een bijdrage zouden kunnen leveren (zie bijlage 3). Deze plannen werden in 2016 opgemaakt. In functie van een goed projectverloop werd hier soms van afgeweken. De rol van ALBON werd in de loop van het project bijvoorbeeld minder groot. Ze werden daarom ook minder betrokken bij de opmaak van de visie. Door veranderingen in organisatiestructuur is hun verantwoordelijkheid nu bij het departement Omgeving ondergebracht. Verder zijn er geen interviews met inwoners uitgevoerd omdat de gemeente deels kon inschatten wat hun standpunt was en er in een latere fase nog een raadpleging van de bevolking was voorzien. De natuurwaarden werden niet (volledig) mee in kaart gebracht, onder andere omdat ANB nog onderzoek moest uitvoeren naar het klimaat in de groeven.

Een communicatielogboek is bijgehouden om de communicatiemomenten te registreren. Dit geeft de werkelijke communicatie binnen het project weer. Het niveau van het communicatielogboek is redelijk hoog, niet alle informele communicatie (mails, telefoongesprekken, etc.) werd hierin bijgehouden. Enkel de belangrijke communicatiemomenten zijn hierin geregistreerd (zie bijlage 4).

In de initiatie- en voorbereidingsfase schreven we een methodologie voor het inventariseren en waarden van mergelgroeven als voorbereiding op het inhoudelijk onderzoek. Dit document vond inspiratie in de methodologieën voor de vaststelling van de inventarissen van het agentschap (vb. de landschapsatlas). Deze methodologie gaat eerst in op de manier waarop we erfgoedwaarden beschrijven en welke bronnen we hiervoor gebruiken. Het afwegingskader overloopt de verschillende erfgoedwaarden en selectiecriteria en geeft van allemaal een definitie en enkele voorbeelden van hoe dit in de context van de groeven wordt toegepast.

Mijlpalen		Fase	
2015		Opstart overleg intern en extern	Agendering
2016	 	<p>Vorbereiding van het project: projectnota, communicatie- en participatieplan.</p> <p>Intentieverklaring gemeente en agentschap Onroerend Erfgoed</p>	Initiatie en verkenning
2017	 	<p>Inventarisatie en waarderingsonderzoek in samenwerking met Werkgroep Groevenonderzoek Riemst</p> <p>Informatiestand Rommelmarkt Zussen (24/9)</p> <p>Informatie en participatieavond (21/11)</p>	Onderzoek
2018	 	<p>Rapport Inventarisatie en waardering Grote Berg te Zussen</p> <p>Validatie acht ambities:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Minister Bourgeois - College van Burgemeester en Schepenen gemeente Riemst 	Planuitwerking en goedkeuring
2019	 	<p>Formele goedkeuring Onroerenderfgoedrichtplan</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vlaamse Regering en Gemeente Riemst <p>Voorstellen ambities aan bevolking Riemst</p> <p>Uitwerking ambities in het actieprogramma</p>	Planuitwerking en goedkeuring

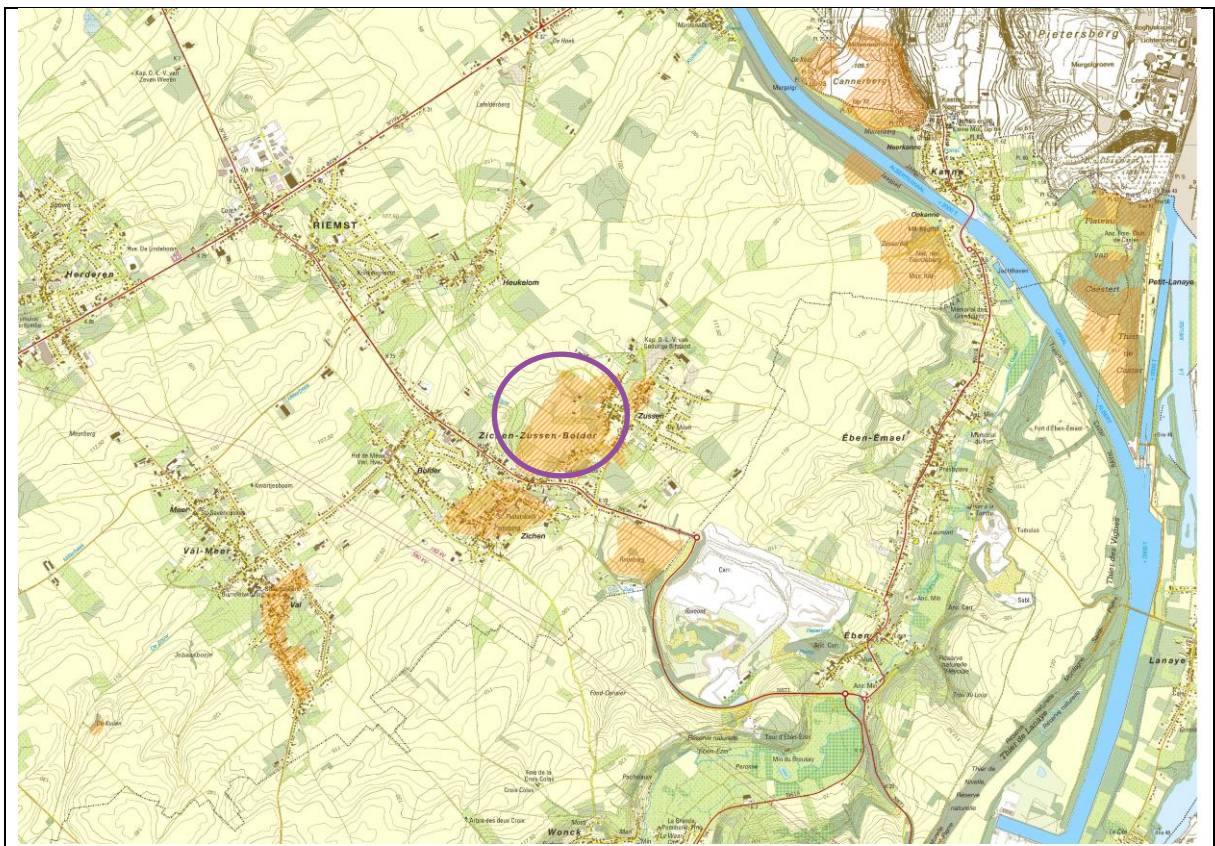

2.3 ONDERZOEKSFASE

Tijdens de onderzoeksfase onderzochten we verschillende aspecten die nodig waren voor de opmaak van de visie. Zo was er nog onvoldoende zicht op de erfgoedwaarden en problematiek in de groeve Grote Berg in Zussen en wilden we ook de mening en input van de inwoners zelf hebben voor de opmaak van het plan.

2.3.1 Inventarisatie en waardering van de mergelgroeve 'Grote Berg' te Zussen

Om een beter zicht te krijgen op de erfgoedwaarden en problematiek in de (instabiele) mergelgroeven, voerden we in 2017 een inventariserend en waarderend onderzoek uit van het erfgoed in een pilotgebied, de Grote Berg in Zussen (zie bijlage 5). Deze groeve kent een grote problematiek wat betreft stabiliteit en er liggen verschillende wegen en woningen op. In deze groeve onderzochten we op het niveau van stelsels en (afgebakende) gebieden het erfgoed, de risico's en de stabiliteit. De resultaten van dit onderzoek geven een richting voor de opmaak van de visie en kunnen later ook worden gebruikt bij verschillende concrete doelstellingen. **Het is de bedoeling dat in de visie de blik weer wordt verruimd en dat er algemene ambities worden geformuleerd die voor alle groeven in Riemst (kunnen) gelden.**

Globale ligging en afbakening van de mergelgroeven in Riemst. Deze kaart is niet volledig, kleine kuilen staan hierop niet (allemaal) weergegeven. Binnen de paarse cirkel ligt de Grote Berg te Zussen.

Aanpak en inhoud van het onderzoek

Voor het inhoudelijke onderzoek is intensief samengewerkt met de erfgoedgemeenschap van de mergelgroeve de Grote Berg. De Werkgroep Groevenonderzoek Riemst werd nauw betrokken bij het inhoudelijke onderzoek dat in 2017 is uitgevoerd. Met deze vrijwilligers werd in 2017 en begin 2018 gemiddeld eens per zes weken afgesproken. Deze vrijwilligers hebben een enorme kennis over mergelgroeven en ontginningen in het algemeen, en in het bijzonder over de Grote Berg in Zussen. In 2016 publiceerden zij hierover een boek (Jennekens 2016). Voor het inventariserend en waarderend onderzoek van de Grote Berg werd regelmatig afgesproken om terreinbezoeken te doen en de groeve zelf te bekijken, en werd regelmatig overleg gepleegd. Deze samenwerking heeft in grote mate bijgedragen aan een kwalitatief eindresultaat. Het onderzoek is verder aangevuld met literatuur en cartografisch onderzoek.

Het onderzoeksrapport bestaat grofweg uit drie delen. Het eerste deel is algemeen. Hierin is de methodologie voor de inventarisatie en waardering van de stelsels uitgelegd. Daarnaast zijn hier enkele belangrijke begrippen uit het groeveonderzoek uitgelegd en waar mogelijk van voorbeelden uit de Grote Berg voorzien. Verder is er een algemene geschiedenis van de heerlijkheid van Zichen-Zussen en van de mergelgroeve in het bijzonder toegevoegd.

Het tweede deel van het rapport is een bespreking van de verschillende stelsels en gebieden waaruit de Grote Berg bestaat.

Per stelsel is informatie bijeengezocht over de ontginningsgeschiedenis, teksten en afbeeldingen, sporen van secundair gebruik, etc. Deze informatie geeft een beeld van de geschiedenis van elk stelsel. Op basis van deze informatie is een waardering van het erfgoed gemaakt. Ook heeft de gemeente Riemst de stabiliteit per stelsel beschreven en op basis daarvan het veiligheidsrisico op instortingen en het veiligheidsrisico op materiele schade ingeschat.

Het derde deel van het rapport is een beschrijving van de bovengrondse situatie. Hierin is onder andere aandacht voor de woningen uit mergel, de mogelijke relatie tussen deze woningen en de groeve zelf. Daarnaast is nagegaan in hoeverre de (historische) toegangen nog bewaard zijn en hebben onderzocht of er nog historische instortingen zichtbaar zijn bovengronds.

De conclusies van het onderzoek

Uit het onderzoek blijkt dat het praktisch onmogelijk is om binnen de Grote Berg een differentiatie aan te brengen tussen gebieden die meer- of minder waardevol zijn. Het maken van een selectie van minder waardevolle zones waar stabilisatie (door middel van opvulling) bij gevolg minder grote impact op de erfgoed- en natuurwaarden zou hebben is daarom onmogelijk. Bij aanvang van het onderzoek was het de bedoeling om te kunnen afwegen welke delen of gebieden (voor erfgoed) meer en minder waardevol zijn. De verwachting was dat we zo konden beslissen waar stabilisatie (door middel van opvullingen) meer of minder kwaad kon. Dit bleek in de praktijk niet haalbaar omdat er teveel parameters meespelen die niet objectief konden worden afgewogen.

Uit het onderzoek blijkt dat een vergelijking tussen verschillende delen vrijwel onmogelijk is omdat elk stelsel of gebied anders is en zijn eigen specifieke kenmerken en waarden heeft. Bij het maken van een vergelijking bestaat bovendien het risico uitspraken te doen over dat het ene deel “waardevoller” zou zijn dan het andere. In het geheel van de Grote Berg is dit lastig, omdat alle onderdelen samen het geheel vormen, dat in zijn geheel veel waardevoller is dan de afzonderlijke delen (holistische visie). Je kunt het vergelijken met een puzzel: samen vormen de stelsels een puzzel, het verdwijnen van een deel van de groeve (door instorting of stabilisatiewerken) betekent dat één puzzelstukje verdwijnt, waardoor je de puzzel nooit meer compleet krijgt. Dit is eerder al gebleken uit de historische instortingen en opvullingen waar informatie verloren is gegaan. In het onderzoek van een groeve kan dit ook betekenen dat het volledige verhaal nooit meer ontrafeld kan worden omdat cruciale informatie ontbreekt. Voortschrijdende inzichten en onderzoeksmethoden zorgen er ook voor dat er altijd andere aspecten naar voren kunnen komen die eerder niet herkend werden.

Vanuit natuurbeleid en -wetgeving wordt het optimale behoud van de groeven verder onderschreven. Als overwinterings- en voortplantingsplaatsen voor de vleermuizen zijn de ondergrondse mergelgroeves strikt beschermd. Voor elke activiteit die een negatief effect op de vleermuispopulaties kan hebben is een afwijking op de verbodsbepalingen van het Soortenbesluit nodig. Zeker ingrijpende activiteiten zoals het opvullen van groeves zullen altijd een negatief advies krijgen vanuit de natuursector. Bovendien ontbreekt momenteel een totaalvisie voor het beheer van groevecomplexen en is het nog niet duidelijk welke delen van de groeves belangrijk zijn voor de vleermuispopulaties.

Op basis van deze bevindingen kan het eerder vastgelegde doel sterker worden gemotiveerd. Er wordt een optimaal, dus zo volledig mogelijk behoud van de groeve vooropgesteld. Enkel waar stabilisatie voor de openbare veiligheid nodig is, kan van dit uitgangspunt worden afgeweken.

2.3.2 Overzicht beschermingen mergelgroeven in Riemst

Omdat het Onroerenderfgoedrichtplan de focus verbreed naar alle groeven in de gemeente Riemst is er een overzicht en analyse gemaakt van de beschermingen die voor alle mergelgroeven in deze gemeente gelden (zie bijlage 6). Dit rapport geeft een stand van zaken van de huidige beschermingen van erfgoed en natuur op de mergelgroeven. Voor erfgoed gaat dit over de klassieke beschermingen als monument, stads- en dorpsgezicht, cultuurhistorisch landschap of archeologische site, eventueel met inbegrip van een overgangszone. Er is ook een overzicht van de mergelgroeven die zijn opgenomen in vastgestelde en wetenschappelijke inventarissen.

De natuurwaarden in de mergelgroeven zijn vooral gefocust op het beschermen van vleermuissoorten en vleermuishabitats. Hier wordt een overzicht gegeven van de Speciale Beschermingszones (SBZ) die op delen van de mergelgroeven liggen en de Soortenbeschermingsprogramma's (SBP) die voor de vleermuissoorten gelden.

2.3.3 Raadpleging bevolking

De bevolking is in 2017 drie keer actief geïnformeerd en geraadpleegd voor de opmaak van de visie.

Het agentschap OE heeft de bevolking van Riemst tijdens de boekvoorstelling van de Werkgroep Groevenonderzoek Riemst (17 februari 2017) voor de eerste keer geïnformeerd over het richtplan. Een half jaar later stond ze samen met de gemeente Riemst op de jaarlijkse rommelmarkt in Zussen (24 september 2017) met een informatiekraampje over de mergelgroeven. Hier werd informatie gegeven over het beleid van de gemeente en het onroerenderfgoedrichtplan. De bevolking werd hier ook uitgenodigd voor de informatie en dialoogavond van 21 november 2017. Tijdens deze avond heeft de gemeente het huidige beleid van de mergelgroeven toegelicht. Het agentschap OE gaf meer informatie over het project. Samen bevroegen we de bevolking over hun verwachtingen en wensen met betrekking tot de toekomstige visie.

De informatie- en dialoogavond heeft een belangrijke input gevormd voor de uiteindelijke visie.

Met de “journalistenmethode” hebben we de bevolking gestructureerd bevraagd. Er waren vier vragen voorbereid en afgeprint op papieren. Elke deelnemer kreeg een papier waarop deze zijn eigen antwoord schreef en ook drie anderen over deze vraag “interviewde”. Tenslotte werden dezelfde vragen in een groepsbespreking samen besproken om zo al de eerste resultaten te kennen. Deze resultaten werden gedeeld met de volledige groep. In totaal namen 30-35 personen deel aan deze bevraging.

De belangrijkste aandachtspunten waren de volgende (zie bijlage 7):

- Meer en betere communicatie, publicaties en informatieverspreiding;
- Zoeken naar een oplossing en financiering;
- Behoud van de groeven en waardering voor het erfgoed;
- Duidelijke wet- en regelgeving;
- Inspecties en controles;
- Aandacht voor de vleermuizen;
- Toegankelijkheid van de groeven.

Hierbij moet worden opgemerkt dat aan bepaalde aandachtspunten reeds tegemoet gekomen werd of wordt sinds deze informatie- en dialoogavond.

2.4 DE PLANUITWERKINGSFASE

In de planuitwerkingsfase hebben we de resultaten van de onderzoeksfase samengebracht en uitgewerkt tot een visie. Intensief overleg met de stuurgroep en een instrumentenanalyse droegen hier verder aan toe.

Tijdens de onderzoeksfase was de blik verruimd tot vele belanghebbenden, maar in de planuitwerkingsfase is eerst teruggekeerd naar de kern: de stuurgroep. Samen met de stuurgroep zijn enkele kernvragen beantwoord die belangrijk waren voor de totstandkoming van het eindresultaat. Dit waren onder andere de vragen “wat verwachten we van het eindproduct” en “welke instrumenten kunnen relevant zijn voor de visie en het actieprogramma”? Op basis van de resultaten van dit overleg hebben we de mogelijke instrumenten verder geïnventariseerd en verkend. De basis voor de verkenning van de instrumenten was de instrumentenatlas van het ILVO. Hierin is een overzicht gegeven van alle mogelijke instrumenten die in de omgeving van Vlaanderen van toepassing kunnen

zijn. Hier moest natuurlijk een selectie in worden gemaakt, dit gebeurde in overleg met de stuurgroep en enkele gesprekken met bijvoorbeeld het departement Omgeving.

Samen met de gemeente Riemst, IOED Oost, het agentschap Natuur en Bos werkte het agentschap Onroerend Erfgoed zijn acht ambities geformuleerd. Deze acht ambities maken duidelijk welke richting we samen op willen met de mergelgroeven in Riemst. Deze ambities zijn voorgelegd aan het kabinet van minister Bourgeois en aan de gemeente Riemst. Op basis van de opmerkingen die in deze fase gegeven werden, werden de ambities nog licht aangepast.

De acht ambities die het onroerenderfgoedrichtplan bevat zijn:

- 1. De groeven duurzaam beheren;**
- 2. Erfgoed en natuur beschermen;**
- 3. De zorg voor de groeven ondersteunen;**
- 4. De bovengrond gepast bestemmen;**
- 5. Dringende stabilisaties uitvoeren;**
- 6. Een afsprakenkader creëren;**
- 7. Eigenaars ondersteunen;**
- 8. De bewustwording rond groeven vergroten.**

In het onroerenderfgoedrichtplan wordt per ambitie toegelicht waarom deze ambitie juist nodig is. Dit kan het resultaat zijn van noden en wensen vanuit de overheden, maar kan ook op vraag van de eigenaars en bewoners. De ambities vormen de bouwstenen voor de uitwerking van het actieprogramma.

Per ambitie is er een analyse gemaakt van de huidige stand van zaken en werd nagegaan welke instrumenten of acties een bijdrage kunnen leveren tot de realisatie van de ambities. Deze analyse is voor sommige ambities verder gevorderd dan voor anderen, afhankelijk van de hoeveelheid informatie die beschikbaar was. Bij sommige ambities (vb. beheer) zijn de mogelijkheden tot realisatie al goed gekend en zijn er zelfs al acties ondernomen voor de realisatie van deze ambities. Bij andere ambities (vb. het uitvoeren van stabilisaties en de bovengrond gepast bestemmen) ligt dit veel complexer en is verder onderzoek nodig om keuzes te kunnen maken.

In het onroerenderfgoedrichtplan staat een stand van zaken van de manier waarop de ambitie gerealiseerd kan worden. Dit vormt de input voor het actieprogramma. De concrete engagementen die per actie worden uitgewerkt zullen gevalideerd worden door de betrokken actoren. Een periodieke actualisatie en opvolging van het actieprogramma is nodig om de uitvoer te verzekeren.

Bij het onroerenderfgoedrichtplan is een afbakening voorzien van de percelen gelegen boven groeven, kuilen, etc (zie bijlage 8). Het gaat hierbij zowel om de gekende en toegankelijke groeven en kuilen, degenen die afgesloten zijn als degenen waarvoor sterke vermoedens bestaan. Voor de vermoedelijke groeven en kuilen moeten er sterke vermoedens zijn, dus plaatsen waar bijvoorbeeld een schacht is aangetroffen, in het verleden instortingen zijn gebeurd, uit aanwijzingen van meerdere personen tijdens inventarisaties in de jaren 1980 - 1990, etc., maar de groeve of kuil nu niet meer toegankelijk is. Bij de afbakening van deze perimeters wordt een veiligheidsmarge gehanteerd, deze

bedraagt tussen de 10 en 20 m afstand afhankelijk van de diepte van het gangenstelsel. Omdat de groeven en kuilen niet één aaneensluitend gebied vormen, bestaat deze afbakening uit verschillende delen. Voor de duidelijkheid worden (vrijwel) altijd gehele percelen afgebakend, terwijl het soms mogelijk is dat de groeve of kuil slechts op een deel van dit perceel voorkomt. Voor eigenaren van deze percelen zal deze afbakening duidelijk maken dat hun eigendom gelegen is op een potentieel instabiele zone. Op basis van deze afbakening is het mogelijk om in een ruimtelijk uitvoeringsplan een erfgoedlandschap af te bakenen. Mochten er later nog nieuwe ondergrondse groeven worden aangetroffen, dan kan deze afbakening worden geactualiseerd.

